

İSLAM HUKUKU MUAMELÂT KONULARINDA “SÜKÛTA” RIZA ANLAMI VERİLEN İŞLEMLER

Ömer Faruk HABERGETİREN*

Özet

İslam hukukunda muamelelerin (akitlerin) sıhhati rızaya dayanır. Kişi genellikle bu iradesini, açık lafızla (sözle) ifade eder. Hukuki bir kural olarak “sakite bir söz isnat olunmaz.” Ancak kimi durumlarda sessiz kalma, kişinin niyetini ortaya koyar. Bu nedenle beyana ihtiyaç duyulan yerlerde sükûta bir anlam yüklenir. Susma, konuşma ve yapılan işlemi onaylama olarak kabul edilir. Burada, kişinin durumu ile örf ve âdet etkindir. İstisna olarak kabul edilen bu konularda hukuki işlemlerde kolaylık, kişilerin menfaatini koruma ve muhtemel bir zarara engel olma amaçlanır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Muamelât, İrade beyanı, Rıza, Sükût

TRANSACTION IN ISLAMIC LAW, THAT THE "SILENCE" IS MEANING RATIFICATION OF PROCEDURE

Abstract

In Islamic law, legality of contracts is based on consent. Person usually states his statement of condition by talking. According to principle of Islamic law “a word is not attributable to the silent.” But, in some situation, silence present intention of men. Therefore, ascribe a meaning to this attitude. Silence accepted talking and ratification of procedure. State of people and customs is effective in this situation.

Key words: Islamic Law, Contacts, Statement of condition, Consent, Silence

* Yrd. Doç. Dr., Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü İslam Hukuku Anabilim Dalı öğretim üyesi, ofhabergetiren@hotmail.com.

Giriş

İslam hukukunda kişilerarası ilişkiler yani muamelât konuları akitlere dayanır. Sağlam bir akit nazariyesi, karşılıklı işlem yapan kimseler için hayati öneme sahiptir. Bu nedenle akitlerin kuruluşu ve hukuken geçerli olması için bir takım şartlar belirlenmiştir. Bu şartlar mufassal hukuk kitaplarımızda geniş bir şekilde anlatılmaktadır.

Bir akdin geçerli olması için kuruluşunda “rükün” olarak isimlendirilen taraflar, akdin mahalli ve irade beyanının bulunması gerekir. Taraflar, akdi yapan kimselerden oluşmaktadır. Bunlar hukuken işlem yapma ehliyetine sahip birer şahıs olabildiği gibi tüzel kişiliği olan hükmî bir şahsiyet de olabilir. Akdin mahallini üzerine akit yapılan mal veya menfaat oluşturur. İrade beyanı ise tarafların akit yapma iradelerini açık bir şekilde söz, fiil veya delaletle göstermeleridir.

İcap ve kabul olarak da isimlendirilen irade beyanı, akdi sonuçlandıran bir eylemdir. Bu nedenle açık, net, nizaa götürmeyen, tarafların anlayacağı bir şekilde olmalıdır. Akde rızayı gösterdiği için şüphe barındıran, sonuçta anlaşmazlığa götürecek ifadelerle akit yapılamaz. Ancak bu genel kuralın dışında bazı durumlarda “sükût” yani taraflardan birisinin susması, bir irade beyanı olarak değerlendirilmiş ve hukuki bir sonuç doğuracak anlam yüklenmiştir. Böylece problemlerin ortaya çıkmadan çözülmesi amaçlanmıştır.

I. Kelime ve Terim Olarak Sükût

Kelime olarak nutkun zıddıdır. Konuşan bir kişinin konuşmayıp bir şey söylememesi, sessiz kalması, sükût olarak adlandırılır.¹ Okunan Kur’ân’ı dinlemenin gerekli olduğunu belirten ayette² geçen “insat” kelimesi ile gün boyu konuşmama şeklinde tutulan oruç ifadesinde

¹ Ebü'l-fadl Cemâluddîn İbn Manzûr, “skt”, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru sâdır, 1414) c. II, s. 43.

² Araf, 7/204.

kullanılan “samt” kelimesi³ de bu anlama gelmektedir.

Fıkıh terimi olarak sükût, irade bildiren veya iradeye delâlet eden bir söz, yazı, işaret ya da fiilin eşlik etmediği susma halini ifade eder.⁴ Hukuken sâkit olarak isimlendirilen kimse, konuşma yeteneğine sahip bir kişidir; dilsiz veya konuşmasındaki kapalılığı açıklamak için işarete başvuran kimse değildir.⁵ Çünkü dilsiz bir kimsenin maksadını özel işaretlerle anlatması, konuşma olarak kabul edilmektedir.⁶ Ancak ikrah gibi ehliyete zarar veren arızalardan birisi bulunan kimsenin susması, hukuken sükût olarak değerlendirilmez.

II. Sükûtun Bir İrade Beyanı Olarak Değerlendirildiği Konular

Mübadelenin karşılıklı rızaya dayalı olmasını öngören ayet⁷ ve hadisler⁸, akitlerde rızanın önemini ortaya koymaktadır. Kişilerin içinde gizli olan bu durum, icap ve kabul esnasında söylenen sözlerle ifade edilir. Bu nedenle insanların yaptıkları muameleler, maksatlarına delalet eden fiil ve lafızlarına bağlıdır; yoksa sükût eden bir kimseye söylemediği bir söz, yapmadığı bir iş nispet edilmez veya söylemeyi murat etmediği bir mana ve yapmayı kast etmediği bir eylem yüklenmez. “Sâkite bir söz isnâd olunmaz.”⁹ kaidesi gereğince sükût, bir

³ Muhammed Emin b. Ömer İbn Abidin, *Reddül-muhtâr ale’ddürri’l-muhtâr*, I-VI (Beyrut: Dârü’l-fikr, 1412/1992) c. II, s. 376.

⁴ Saffet Köse, “Sükût”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010) c. XXXVIII, s. 51; Sâlih b. Gânim es-Sedlân, *el-Kavâidü’l-fikhiyyetü’l-kübra ve mâ tefera’a ‘anha* (Riyad: Dârü balansiyeh, 1417), s. 182.

⁵ Muhammed Mustafa ez-Zuhayli, *el-Kavâidü’l-fikhiyye ve tatbîkâtüha fi’l-mezâhibi’l-erba’a*, I-II (Dimeşk: Dârü’l-fikr, 1427/2006), c. I, s. 160.

⁶ Bkz. Ahmed Cevdet Paşa, *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye* (İstanbul: Matba’a-i Osmâniyye, 1300), madde 70.

⁷ Nisa, 4/29.

⁸ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *el-Müsned* (Beyrut: Müessesetü’r-risâle, 1421/2001), c. XVI, s. 537 (Hadis no: 10922); Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, I-II (Beyrut: Dâru ihyâi kütübi’l-Arabî, tsz.), Ticârât, 18.

⁹ *Mecelle*, madde 67. Bu kaidenin İmamı Şâfi’î’nin ibaresi olduğu nakledilir. Bkz. Ebû Abdillâh Bedreddin Muhammed b. Abdillâh ez-Zerkeşi, *el-Mensûr fi’l-kavâ’idi’l-fikhiyye*, I-III (Kuveyt: Vezâratü’l-evkâf el-Kuveytiyye, 1405/1985), c. II, s. 206; Abdurrahmân b. Ebî Bekr Celaleddin es-Suyûtî, *el-Eşbâh ve’n-nezâir* (Beyrut: Dârü’l-kütübi’l-ilmiyye, 1411/1990), c. I, s. 142.

söz ve irade beyanı kabul edilerek üzerine hüküm bina edilmez.¹⁰ Bu kurala göre dul bir kadını nikâhlamak için izni talep edildiğinde susması, izin yerine geçmez. Kişinin yabancı birisini, malını satarken gördüğünde susması, onun vekili olması ve satmasına razı olduğu anlamına gelmez. Aynı şekilde malının itlaf edildiğini gördüğünde susması da bu itlafa izin olarak değerlendirilmez.¹¹

Akitlerin kuruluşunda tarafların iradelerini dışarıya yansıtılmaları, yansıtma biçimleri, iç iradeleriyle beyanları arasındaki uygunluk fıkıh kitaplarında ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Asıl olarak lafız ile ifade edilen irade, yani rıza unsuru değişik şekillerle ortaya konulabilir. Taraflardan te’âtî (fiil) ile gerçekleştiği gibi, bir taraftan söz diğer taraftan fiil veya bir taraftan söz diğer taraftan rızaya delalet eden sükût ile gerçekleşebilir.¹² Bu nedenle durumun delaleti, bir zarar ve aldanmayı engelleme¹³ veya örf âdetin bulunmasıyla sükût, konuşma olarak değerlendirilmiştir. Mecelle’de ifade edildiği gibi “Lâkin ma’rız-ı hâcette (mütekellimin) sükût (etmesi) beyandır.”¹⁴ Yani lakin söyleyecek yerde sükût etmesi ikrar ve beyan sayılır.¹⁵ Buralarda “Sükût, nutuk ve izah gibidir.” denilerek ana kuraldan istisna cihetine gidilmiştir.¹⁶ Buna göre beyana ihtiyaç duyulan, ifade mecburiyeti bulunan yerlerde sükût,

¹⁰ Sedlân, s. 182; Muhammed Sıdkî b. Ahmed el-Burnû, *Mevsû’a el-Kavâidü’l-fikhiyye*, I-XII (Beyrut: Müessesetü’r-risâle, 1464/2003), 8. kısım, c. II, s. 1094.

¹¹ Benzer meseleler için bkz. İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrahim, *el-Eşbah ve’n-nezâir* (Dımeşk: Darü’l-fikr, 1403/1983), s. 178; Suyûtî, c. I, s. 142; Hoca Emin Efendi Zâde Ali Haydar, *Dürrerül-hükkâm şerhü mecelleti’l-ahkâm* (İstanbul: 1330), c. I, s. 144-145; Zuhayli, *el-Kavâidü’l-fikhiyye*, c. I, s. 161.

¹² Heyet, “sükût”, *El-Mevsûatü’l-fikhiyye*, I-XXXXV (Kuveyt: Vezâratü’l-evkâf ve’ş-şuûni’l-İslâmiyye, 1404/1983), c. XXV, s. 136.

¹³ Ahmed b. Muhammed ez-Zerka, *Şerhü’l-kavâ’idi’l-fikhiyye* (Dımeşk: Dârü’l-kalem, 1409/1979), s. 338.

¹⁴ *Mecelle*, madde 67.

¹⁵ Ali Haydar, c. I, s. 144. Bu duruma usûlü fıkhta “*beyânü’d-darûra*”, yani zaruret sebebiyle meydana gelen beyan (açıklama) adı verilir. Bir kişinin sükûtu, zarüreten kelam, konuşma olarak kabul edilerek, hukuken konuşmuş gibi anlam yüklenir. (Bkz. Alâeddîn Abdülaziz b. Ahmed el-Buhârî, *Keşfü’l-esrâr şerhü usûli Bezdevî*, I-IV (Beyrut: Dârü’l-kütübi’l-ilmiyye, 1418/1997), c. III, s. 221 vd.)

¹⁶ Bkz. Süleyman Hasbî Efendi, *Tafsîl li tadvîhi’l-kavâ’idi’l-fikhiyye ve’l-usûliyye fî evveli’l-mecelleti’l-ahkâmi’l-adliyye* (İstanbul: Matba’a-i Osmâniyye, 1299), s. 176; Sedlân, s. 183, 187; Burnû, c. VIII/II, s. 1094, 1095.

bir irade beyanıdır denilebilir.

Sükûtun rızaya delalet ettiği, ikrar ve kabul anlamına geldiği yerler, fıkıh kitaplarında farklı başlıklar altında dağınık bir şekilde zikredilmiştir. Kavâid kitaplarında ise bu kaidenin altında maddeler halinde sıralanmıştır. Makalemizde bu konuları belli başlıklar altında toplayarak incelemeye, dayandıkları temelleri tespit etmeye çalışacağız.

A. Muamelât Konularında Sükût

Sükûtun kabul anlamını ifade ettiği konular çoğunlukla muamelât bölümü altında yer alır. Akitlerde örf âdet etkin olduğu, yapılan işlemlerin çabuk ve basitliği amaçlandığı için, bu esnada susan kimsenin durumuna bir anlam yüklenerek işlemler gerçekleştirilir.

1. Bey’ Akdinde Sükût

Sözlükte "mübadele" anlamına gelen bey', genelde alış-veriş ve ticareti, terim olarak da satım akdini ifade eder. Arapçada bey' ile eş anlamlı olan şirâ, hem satın alma hem de satma anlamına gelmekle birlikte günümüzde satımı ifadede bey'in, satın almada ise şirânın kullanımı yaygınlık kazanmıştır.¹⁷ Genel bir isimlendirme olan bey’ akdi uygulamada görülen farklılıklara göre değişik isimler alır. Bu çeşitler arasında sükût, daha çok akdin icrasında ortaya çıkmakta ve aşağıda sayacağımız durumlarda rıza anlamına gelmektedir.

a) Te’âtî (Mu’âtât) Şeklinde Yapılan Alış-Verişte Sükût

Te’âtî, sözlü veya söz yerine geçtiği kabul edilen bir yolla beyanda bulunmaksızın mal ve bedelin değiş tokuş edilerek bir satım akdinin kuruluş ve ifasının eş zamanlı gerçekleştirilmesidir.¹⁸ Hukuken tarafların iradelerini konuşmadan fiil veya sükût ile ortaya koydukları, alım satım biçimi örfe bırakılan, Hz. Peygamber döneminden beri çarşı pazarda yaygın olarak uygulanmakta olan, adeta üzerinde icma

17 Bkz. Ali Bardakoğlu, “Bey”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992), c. VI, s. 13.

18 Hamdi Döndüren, “Muâtaât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2005), c. XXX, s. 330.

oluşmuş¹⁹ bir akit türü olarak kabul edilmektedir.

Muamele esnasında tarafların birisinin verdiği fiyata diğerinin sükûtu veya fiyatı önceden bilinen bir konuda her iki tarafın konuşmadan alım satım yapmaları şeklinde gerçekleşir. Mezheplerin ittifakı ile bu şekilde yapılan bir akit, sahihtir.²⁰ Ebu Yûsuf'a göre istihsan'a göre caiz sayılan bu durumda, önceden sözleşme yapmaya gerek bulunmamaktadır.²¹ O konuda yaygın olarak bilinen örf âdet ve durumun delaletiyle sükût, akde rıza olarak kabul edilmektedir.

b) Fuzûlî'nin Tasarrufuna Mâlikin Sükûtu

Bir fıkıh terimi olarak fuzûlî, bir kimsenin hukukî temsilcisi (vekil, velî-vasî, kayyim) olmadığı halde onun adına hukukî işlemde bulunan kişiyi ifade eder. Günümüz hukukundaki yetkisiz temsilciye benzemektedir.²²

Fuzûlî, başkasının malik olduğu bir şeyde, sahibinin huzurunda bir tasarrufta bulunduğu, mal sahibi tasarrufa ehil olduğu halde susarak ona engel olmasa bu tutum, fuzûliye bir izin ve satışa rıza olarak değerlendirilir mi? Bu konuda hukukçular arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Hanefilere göre: “Sâkite bir söz isnâd olunmaz.” kaidesince bu sükût, rıza olarak kabul edilmez ve satış lazım olmaz. Mal sahibinin açık icazetine bağlı olur. İzin verirse geçerli olur, vermezse hükümsüz olur. Ancak bu durum kabzdan öncedir. Fuzûlî'nin sattığı eşya, müşteri tarafından kabzedilirken sahibinin sükût etmesi ise rıza anlamına gelmektedir.²³ Bu ve buna benzer durumlarda “İcâzeti

¹⁹ Ebu Muhammed Muvaffaküddin Abdullah İbn Kudame, *el-Muğni*, I-X (Mektebetü Kahire, 1388/1968), c. III, s. 481.

²⁰ Şirbini, c. II, s. 326; İbn Rüşd, c. III, s. 187; İbn Abidin, *Reddü'l-muhtâr*, c. V, s. 134; Buhûti, c. III, s. 148-149.

²¹ Döndüren, “Muâtat”, c. XXX, s. 330.

²² Beşir Gözübenli, “Fuzuli”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA) (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996)*, c. XIII, s. 239.

²³ İbn Abidin, *Reddü'l-muhtâr*, c. V, s. 113, 119, 191; VI,744; Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ûd el-Kâsânî, *Bedâ'iu's-sanâ'i' fi tertibi's-şerâ'i'*, I-VII (Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1406/1986), c. V, s. 148-150.

lâhika vekâleti sabıka hükmündedir.”²⁴ Yani sonradan verilen izin ve icazet ile fuzûlî, önceden tayin edilen bir vekil konumuna geçer ve sahibinin izni olmadan yapmış olduğu tasarrufları geçerli olur.

Ayrıca Hanefiler kişinin, hanımının veya yakın akrabasından birisinin bir akarı kendisinin veya akrabalarının huzurunda mülkü olarak sattığını gördüğünde susmasını, o akarın kendisine ait olmadığını ikrar ve bir hakkı bulunmadığını itiraf olarak değerlendirmişlerdir.²⁵ Kıyasa göre sükûtun itiraf olarak sayılmaması gereken bu durumda fetva, genel kuraldan istisna edilerek, akrabalar arasında sahtekârlığın bulunmaması ve bu nedenle oluşabilecek bir ayrılığı ortadan kaldırılmak amacıyla istihsan ile verilmiştir.²⁶

Yine bir kişinin bir arazi veya evi sattığını, onu satın alan müşterinin de belli bir süre orada tasarrufta bulunduğunu görse, kendisi de bu süre zarfında bir engel olmadığı halde sussa, satılan şey hakkında iddiası düşer,²⁷ onda mülkiyet veya şuf'a iddiasında bulunamaz. Normal şartlar altında bir kişinin kendi malının işgal edildiğini veya satıldığını görüp susması düşünülemez. Kişinin malı satılırken sergilediği suskunluk, o akarın kendi malı olmadığına veya onda herhangi bir hakkının bulunmadığına delalet etmektedir.

Malikilere göre mal sahihinin bir maslahatı olmadan fuzûlinin satışı haram olarak kabul edilmektedir. Ancak, malın telef ve zayi olmasından korkulursa satış haram olmaz, aksine mendup olur. Bir kişinin malı gözünün önünde satılırken, sahibi sükût etmiş veya gıyabında satılmış, haberi olduğunda sükût ile karşılaşmışsa, satımı

²⁴ *Mecelle*, madde 1453.

²⁵ İbn Nüceym, s. 179; İbn Abidin, *Reddû'l-muhtâr*, c. IV, s. 482; Süleyman Hasbi, s. 179-180.

²⁶ Zerka, s. 344; Zuhayli, *el-Kavâidü'l-fıkhiyye*, c. I, s. 168.

²⁷ İbn Nüceym, s. 179; İbn Abidin, *Reddû'l-muhtâr*, c. IV, s. 482; Ali Haydar, c. I, s. 147, 148; Süre ve maniler hakkında geniş bilgi için bkz. Muhammed Emin b. Ömer İbn Abidin, *Nüzhetü'n-nevâzir ale'l-eşbâh ve'n-nezâir* (İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâir* hamışinde) (Dimeşk: Darü'l-fıkr, 1403/1983), s. 180.

kabul etmiş sayılır ve satış lazım olur.²⁸ Sonradan satışa razı olmadığını iddia etse sükûtundan dolayı mazur sayılmaz. Hatta suskunluğu bir yıl boyunca devam etse semendeki hakkı düşer,²⁹ susması ile akde icazet vermiş, fuzûlî de onun vekili konumuna geçmiş olur.³⁰ Bu meseleye benzer olarak bir kişi hanımının malını bilgisi dâhilinde satsa, hanımı bunu sükût ile karşılarsa satış lazım olur, hanım parasını alır, eşi de onun vekili olarak değerlendirilir.³¹ Bu konularda mevcut olan örf âdete göre sükût, rıza olarak kabul edilmektedir.

Bu görüşün aksine Şafiî mezhebine göre bir kişinin malı gözünün önünde satıldığında sesini çıkarmasa, satış kesinlikle sahih olarak kabul edilmez.³² İhtimalli olan bir duruma anlam yüklenmez. Fuzûlînin alım-satımı ve diğer akitleri Şâfiî'nin kavlı-i cedidi'ne göre batıldır, hatta malikin icazetine dahi bağlı değildir.³³ Aynı şekilde Hanbelî mezhebinde esas olan görüş fuzûlînin satışının sahih olmamasıdır; satış öncesi bulunması gereken şartlar: mülk ve izin bulunmadığı için, satışa sonradan icazet verilse de akit sahih olmaz.³⁴

Hanefî ve Malikî mezheplerinin bakış açılarına göre, genel olarak fuzulînin tasarrufları caiz ve geçerli kabul edilmemektedir. Ancak zorunluluk bulunan, alım-satım gibi bir tasarrufu gerektiren durumda yapılan satış, sonradan verilen icazet ile geçerli kılınmaktadır. Günümüz piyasa şartlarında aralarında güven ve samimiyet bulunan kimselerin, buna istinaden yapmaya teşebbüs edebilecekleri bu işlemler

²⁸ Gözübenli, “Fuzuli”, c. XIII, s. 240.

²⁹ Muhammed b. Abdullah el-Huraşî, *Şerhü Muhtasari Halil*, (Hamişinde Adevî, Haşiyesi), I-VIII (Beyrut: Dârü'l-fikr, tsz.), c. V, s. 17, 18.

³⁰ Muhammed b. Ahmed ed-Dessûkî, *Hâşiyetü'd-Dessûkî ale's-şerhi'l-kebir*, I-IV (Dârü'l-fikr, tsz.) c. III, s. 12.

³¹ Şemsüddin ebû 'Abdillâh Muhammed b. Muhammed el-Hattâb el-Mağribî, *Mevâhibü'l-celil fi şerhi Muhtasari Halil*, I-VI (Beyrut: Dârü'l-fikr, 1412/1992), c. IV, s. 272.

³² Şemsüddin Muhammed b. Ebü'Abbâs Şihâbüddin er-Remli, *Nihâyetü'l-muhtâc ila şerhi'l-minhâc*, I-VIII (Beyrut: Dârü'l-fikr, 1404/1984), c. III, s. 404.

³³ Remli, c. III, s. 402-403.

³⁴ Mansûr b. Yûnus el-Buhûti, *Keşşâfü'l-kına' 'an metni'l-ikna'*, I-VI (Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, tsz.), c III, s. 151.

sonrasında susma, örf âdet ve tarafların durumunun delaletiyle işlemi onaylama olarak kabul edilebilir. Aksi durumlarda Hanbelî ve Şafiîlerin belirttiği gibi ihtimalli olan bir tavra, ihtiyaten rıza anlamı yüklenmez. Böyle bir tutum, kişileri cesaretlendirerek gereksiz işlemlerin artmasına ve çeşitli sıkıntıların ortaya çıkmasına neden olabilir.

c) Velinin, Velâyeti Altındaki Bir Kimsenin Tasarrufuna Susması

Bir akdin geçerli sayılması ve üzerine hukuki hükümlerin uygulanabilmesi için, akit yapanların eda ehliyetine sahip olması gerekir.³⁵ Bu şart olmazsa akit hükümsüz kalır. Hukuken yedi yaşını aşmış, akil baliğ olmamış mümeyyiz çocuğun eda ehliyeti noksandır; Hanefî, Malîkî ve Hanbelî mezheplerine göre alış-verişi velisinin iznine bağlı olarak sahihtir.³⁶ Bu durumda kendisine ticaret için izin verilen bir kimseye me’zun denir. Akli dengesi bozulma ve kaybolma derecesine varmayıp sadece idrak ve temyiz zayıflığı olan matuh (bunak) kimse de mümeyyiz çocuk hükmünde kabul edilir.³⁷

Hanefî ve bir görüşlerinde Malîkîlere göre velî, velâyeti altındaki bir kişinin alım satımını görüp sesini çıkarmasa, onu tasarruftan men etmese, bu sükûtu ticaret konusunda ona izni ve yaptığı işleme rızası olarak değerlendirilir.³⁸ Çünkü onunla işlem yapan kimseler, velâyeti altında bulunan bir kimsenin tasarrufuna, velisinin ses çıkarmayıp sustuğunu görünce, buna razı olduğuna inanırlar. Onunla me’zûn bir kişi olarak muamelede bulunurlar. Aksine, razı olmasaydı, bu işlemden onu men ederdi, diye düşünürler. Bu durumda velinin sükûtu rıza olarak itibara alınmazsa, onunla ticaret yapan insanlar aldanır, onlara

³⁵ Vehbe Zuhayli, *el-Fikhü'l-İslâmi ve edilletühü*, I-VIII (Dimeşk: Dârü'l-fikr, 1405), c. IV, s. 139.

³⁶ Kâsânî, c. V, s. 135; İbn Kudâme, c. IV, s. 185; Dessûkî, c. III, s. 5.

³⁷ Zuhayli, *el-Fikhü'l-İslâmi*, c. IV, s. 121.

³⁸ Kâsânî, c. VII, s. 193; İbn Nüceym, s. 180; İbn Abidin, *Reddü'l-muhtâr*, c. IV, s. 482; Ali Haydar, c. I, s. 147; “Sükût”, *El-Mevsûatü'l-fikhiyye*, c. XXV, s. 137.

zarar verecek bir durum ortaya çıkabilir.³⁹

Şâfiî, Hanbelî ve diğer görüşlerinde Mâlikî mezhebine göre bu durumda sükût, rıza olarak kabul edilmez. Çünkü velinin bu andaki durumu, kızgınlık veya rızaya muhtemeldir. İhtimalli olan bir şeyin açık izne delil olması ise uygun değildir.⁴⁰

Kişinin, yanında çalıştırdığı kölesi üzerinde de velayet hakkı bulunmaktadır. Bu nedenle yanında yapılan alış-verişe ses çıkarmaması durumunda yapılan alış-veriş geçerlidir. Zira gerçekleşen işlemin menfaati yani kârı yine kendisine dönmektedir. Bunun gibi sorumluluğu altında bulunan kölesini, başkasına ait bir mala zarar verdiğini gördüğünde sükût etmesi, ona mani olmaması veya yanındaki sabînin bulduğu kayıp bir eşyayı gördüğünde koruma altına almaması ve sonrasında telef olması halinde ortaya çıkan zararı tazmin eder.⁴¹ Çünkü velisi olduğu için onların yapmış olduğu eylemlerden sorumludur, deli de bu konumda köle gibidir.⁴² Yanında çırak çalıştıran kimseler de bu şekilde kabul edilebilir. Çırağa verilen yetki çerçevesinde yapmış olduğu işlemlere sükût, rıza olarak değerlendirilebilir.

d) Kabzda Sükût

Satılan eşyanın müşteriye teslim edilmesi, satıcının akitten doğan bir yükümlülüğü olduğu gibi, semeni satıcıya teslim etme de müşterinin bir yükümlülüğüdür. Her iki bedelin teslim edilmesi, tarafların görevidir. Müşterinin önce semeni ödemekle yükümlü olduğu durumlarda satıcı, ödenmesi icap eden şeyi tamamen alıncaya kadar Hanefi ve Maliki mezheplerine göre mebi’i müşteriye vermeme hakkına sahiptir. Şafiî mezhebi semeni ele geçirmede bir korkunun bulunmasını

³⁹ Muhammed b. Ahmed Şemsü'l-Eimme es-Serahsi, *Mabsût*, I-XXX (Beyrut; Dârü'l-ma'rife, 1414/1993), c. VIII, s. 46, c. XXV, s. 29, 43, 45; Sedlân, s. 190; Zuhayli, *el-Kavâidü'l-fikhiyye*, c. I, s. 165.

⁴⁰ Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatib eş-Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc ila ma'rifeti meânî elfâzi'l-minhâc*, I-VI (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1415/1994), c. II, s. 417; İbn Kudâme, c. V, s. 61.

⁴¹ Zerkeşî, c. II, s. 207.

⁴² Zuhayli, *el-Kavâidü'l-fikhiyye*, c. I, s. 166.

şart koşarken, Hanbeli mezhebi ise satıcıya bu hakkı vermemektedir.⁴³

Hanefi mezhebi mebi’i hapsedme hakkı olan satıcının, müşterinin –sahih veya fasit bir bey’ ile satılmış olan- malı kabzettiğini gördüğünde mani olmayıp sükût etmesini kabza izin olarak kabul etmektedir.⁴⁴ Artık o kişi mebi’i haps etme hakkını düşürmüş olur, semeni kabz edinceye dek alıkoyma amacıyla, sattığı malı tekrar geri isteyemez.⁴⁵ Satıcının engel olmaya gücü yettiği halde kabz anında sükût etmesi, sarih söz gibi izninin bulunduğu delalet etmektedir.

İslam Hukukunda akitler, konuşulan, pazarlığı yapılan konular üzerinde olur. Pazarlık esnasında konuşulmayan şeyler, müşteri tarafından sonradan satışa katılarak, talep edilemez. Ancak satıcı kendiliğinden bazı şeyleri ikram olarak müşteriye verebilir. Hanefi mezhebinde bu durumu yansıtan, sükût konusunun da bulunduğu bir örnekle karşılaşmaktayız. Kişi üzerinde takı ve küpe bulunan bir cariye satın alsa ve bunların satışa dâhil olmasını şart koşmasa, sonra üzerinde bu takılar bulunan cariyeyi satıcının gözü önünde bir şey demeden alıp götürse, satıcının bu durumdaki sükûtu, bunları teslim olarak değerlendirilir.⁴⁶ Takılar satışın bir parçası ve ikram olarak cariye ile birlikte verilmiş olur. Satıcının kabz esnasındaki sükûtu, buna rızası olduğu şeklinde yorumlanır.

e) Telcie Satımında Sükût

Fıkıhta telcie, bir kimsenin –malına başkası tarafından zorla el konulma, hırsızlık, gasp ve ağır vergi gibi dış müdahale baskısı veya korkusuyla çaresiz kalıp- içi dışına uymayan işlemi yapmaya

⁴³ Kâsânî, c. V, s. 249; İbn Abidin, *Reddü’l-muhtâr*, c. IV, s. 160; Şirbîni, c. II, s. 472-473; İbn Kudâme, c. IV, s. 86, 149, 285.

⁴⁴ İbn Nüceym, s. 179; İbn Abidin, *Reddü’l-muhtâr*, c. IV, s. 482; (Ebu Suûd’un Gazzî’den naklettiği gibi bu durum sahîh bey’de zahîrû’r-rivayeye’ye muhaliftir. (İbn Abidin, *Nüzhetü’n-nevâzir*, s. 179)).

⁴⁵ Bkz. *Mecelle*, madde 281.; Süleyman Hasbî, s. 179; Ali Haydar, c. I, s. 145.

⁴⁶ İbn Nüceym, s. 181; İbn Abidin, *Reddü’l-muhtâr*, c. IV, s. 482.

sürüklenmesini ifade eder.⁴⁷ Beyü't-telcie ise bu şartlar altında yapılan göstermelik ve danışıklı satış sözleşmesidir. Bir malı aralarında bu şekilde alıp-satmak isteyen kimselerden birisi akitten önce⁴⁸ arkadaşına dönerek “Bana göre bu malı sahih bir satış ile satmamız daha uygundur.” dediği zaman diğerinin susması, taraflar arasında akit öncesi bilinen bir konunun kabulüdür.⁴⁹ Burada sükût, rızaya delalet eder, sonrasında yapılan akit sahih olarak kurulmuş olur.

f) Muhayyerlikler Konusunda Susma

İslam hukukuna göre muhayyerlik yani tercih hakkı, akdi yapan kimselerin, akdi geçerli kılma veya feshetme serbestliğine sahip olmalarıdır. Kanun koyucu tarafından tanınan bu hak, akitlerde tam olarak rızanın gerçekleşmesi ve aldanmanın önlenmesi amacıyla. Süresi içinde kullanılmayan veya vaz geçilen bu hak sonrasında akit, taraflar arasında bağlayıcı olarak kesinlik kazanır.

Müşteriye bir malın ayıbı, satıştan önce veya satış esnasında haber verildiğinde susması, satın aldığı malda bu ayıba rızasının bulunduğu delalet eder. Ebu Hanife'ye göre haber veren kimsenin kendisine göre adil bir kimse olması, yalan gibi bir günahı açıkça işlediği görülen fasık olmaması gerekir, İmameyn'e göre fasık bir kimse dahi olsa sükûtu rızadır ve muhayyerlik hakkı düşmektedir.⁵⁰ Malikî mezhebine göre bir kişi malın ayıbını bildikten sonra bir gün kadar susarsa veya rızaya delalet eden bir işlem yaparsa, muhayyerlik hakkını kaybetmektedir.⁵¹

Aynı şekilde görme muhayyerliğine sahip olan müşterinin, ticari işlerinde yardımcı elaman olarak kullanmak maksadıyla, görmeden satın aldığı kölesini, alım satım yaparken gördüğünde susması, satışa

⁴⁷ Cengiz Kallek, “Telcie”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA) (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011)*, c. XXXX, s. 397.

⁴⁸ İbn Abidin, *Nüzhetü'n-nevâzir*, s. 179.

⁴⁹ İbn Nüceym, s. 179.

⁵⁰ İbn Nüceym, s. 180; İbn Abidin, *Reddü'l-muhtâr*, c. IV, s. 482.

⁵¹ Huraşî, c. V, s. 137; Dessûkî, c. III, s. 121.

rızası olarak değerlendirilir⁵² ve hukuken muhayyerlik hakkı düşürülür.

Ayıp ve görme muhayyerliği gibi diğer muhayyerliklere sahip olan kişilerin akit esnasında veya sonrasında muhayyerlik konusunu sükût ile karşılamaları, rızalarının bulunduğu delalet etmekte ve sonradan yapılacak satışı bozma amaçlı bir itiraza kapıyı kapamaktadır. Çünkü böyle bir durumla karşılaşan kimseler genellikle akit yapmaz, malı satın almazlar. Bu durumlarda susmaları, muhayyerlik konusuna razı olmaları anlamına gelmektedir.

2. Şuf'a Hakkı Sahibinin Susması

Şuf'a, satım veya bu hükümdeki bir akitle alınmış taşınmaz veya taşınmaz hükmündeki özel mülkiyete konu bir malı müşteriye mal olduğu bedelle cebren satın alıp mülkiyetini elde etme hakkını ifade eder.⁵³ Fıkıhçılar tarafından alıcı ve satıcının karşılaşabileceği zararın, şuf'a hakkı sahibine nispetle daha az olacağı düşüncesiyle, zararı asgariye indirme amacıyla tanınan bir hak olarak değerlendirilmektedir. Bu hak, yapılan işlemde zarar görebilecek kimseler için mezheplerin ittifakı ile tanınan “bir yetki” olarak kabul edilebilir.

Hanefî, Şafîî ve Hanbelîlere göre, şefî' olan kimsenin bir akarın satımını ve fiyatını öğrendikten sonra susması akde rıza, satışı kabul ve şuf'a talebinden vazgeçme olarak değerlendirilir. Bundan sonra şuf'a hakkı düşer.⁵⁴ Şuf'a talebinin vakti konusunda mezhepler arasında farklı görüşler bulunmaktadır: Hanefîlere göre Şefî'in akarın satıldığını duyduğu mecliste derhal şuf'a talebine delalet eden bir söz söylemesi lazımdır. Sonra bu talebin kesinleşmesi için talebini yeniler ve şahit tutar. Eğer susar veya talebini sonraya bırakırsa şuf'a hakkı düşer.⁵⁵ Şafîî ve Hanbelîlere göre de şuf'a talebinin derhal yapılması gerekir.

⁵² İbn Nüceym, s. 179.

⁵³ İbrahim Kâfi Dönmez, “Şuf'a”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA) (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010)*, c. XXXIX, s. 248.

⁵⁴ Kâsânî, c. VII, s. 193; İbn Nüceym, s. 179; Ali Haydar, c. I, s. 147; *el-Mevsûatü'l-fıkhiyye*, “Sükût”, c. XXV, s. 138.

⁵⁵ Kâsânî, c. V, s. 18; *Mecelle*, 1028, 1029, 1032. maddeler.

Çünkü o, bir zararın defedilmesi için sabit olan bir haktır. Satılan eşyanın iadesi gibi derhal yapılması gerekir.⁵⁶ Eğer hastalık ve düşman korkusu bir gibi bir engelle karşılaşan kimsenin, tayin edebilirse bir vekil tayin etmesi veya talebine şahit tutması gerekir. Aksi takdirde kusurundan ve imkânı dâhilinde iken şahit tutmamasından dolayı sükûtu, rıza anlamına geldiği için şuf'a hakkı yok olur.⁵⁷

Bu üç mezhepten farklı olarak Malikîlere göre şuf'a hakkının derhal yapılması gerekli değildir. Onların bu konudaki görüşü şöyledir: Şefi' satış anında hazır olsa ve satışı bildiği halde her hangi bir mani olmaksızın iki ay süresince sussa şuf'a hakkı düşer. Satış anında hazır değilse yani satıştan haberi olmazsa tam bir sene veya daha az bir süre susacak olsa veya bu sene içerisinde oradan ayrılıp, tekrar dönse ve arkasından şuf'a talebinde bulursa, hakkı devam eder. Bu görüş sahiplerine göre şuf'a hakkı kendisine ulaşabilecek bir zararı defetmek için meşru kılınmıştır; susma, içinde bulunulan hal ve ortamın karineleri ile desteklenmedikçe bir Müslümanın hakkını iptal edemez.⁵⁸

Cumhurun dediği gibi şefi'in susması, hakkından vaz geçmesidir. Çünkü örf ve âdetle bilindiği gibi buna benzer tasarruflara razı olmayan kimse itirazını açıkça ilan eder, hakkını savunur. Hakkını ihlal eden kimseyle davalaşır. Ortada engel olacak bir durum yok iken, gücü yetmesiyle beraber sükût etmesi, onaylamasına delalet eder.⁵⁹ Bu durumda sükût, rıza ve haktan vaz geçme olarak değerlendirilmezse müşteriyi aldatıp ve ona zarar verebilir. Onu aldatması, kullanması gereken hakkını zamanında kullanmaması, zarar vermesi ise müşterinin satın aldığı yerdeki tasarrufunu (yapmış olduğu işlemleri ve masrafını) bozması durumunda ortaya çıkar. Müşterinin de karşılaşması muhtemel zararın önlenmesi gerektiğinden bu durumda

⁵⁶ İbn Kudâme, c. V, s. 241, 242; Buhûti, c. IV, s. 142.

⁵⁷ Şirbînî, c. III, s. 392-394; Remlî, c. V, s. 216.

⁵⁸ Dessûkî, c. III, s. 484, 485; İbn Rüşd, c. IV, s. 46; Huraşî, c. VI, s. 172.

⁵⁹ Süleyman Hasbî, s. 181-182.

sükût, zarûreten rıza ve haktan vaz geçme olarak değerlendirilmiştir.⁶⁰ Zararı önleme amaçlı verilen bu hak, başkasına zarar verme maksadıyla kullanılamaz; o noktaya ulaşırsa, kullanımına izin verilmez.

3. Vedî'a ve Ariyet Akitlerinde Susma

Hukukçularımıza göre korunması maksadıyla başkasının yanına (Hanbelîlere göre bedelsiz olarak) bir malı bırakma olarak tarif edilen⁶¹ vedia akdi, sarahaten icap ve kabul ile mün'akid olduğu gibi delâletle de olur. Bir kişi eşyasını bir dükkâna bıraksa, dükkân sahibi de onu görse ve sussa, sonra adam malını orada bırakıp gitse veya “Bu mal senin yanında emanet midir?” diye sorulduğunda sussa, o mal dükkân sahibinin yanında vedîa (emanet) olur. Mal bırakılırken dükkân sahibinin susması, sesini çıkarmaması korumayı kabul etmesine delalet eder.⁶² Örfü göre gerçekleşen bu işlemde mal sahibinin aldanmasını önleme,⁶³ güvenerek bıraktığı malı koruma ve muhtemel zarara engel olma amaçlanmıştır.⁶⁴ Diğer emanetlerde olduğu gibi bir kusuru neticesi mala bir zarar gelse onu tazmin etmesi gerekir.⁶⁵ Bu kural gereğince yanına vedîa bırakılan kimsenin, yabancı birisinin vedîayı itlaf ettiğini gördüğünde engellemeye gücü yetmesiyle beraber susması, itlafa izin olarak değerlendirilir ve zararı tazmin eder.⁶⁶

Ancak, Hanefî ve Malikîlere göre “menfaatin bedelsiz olarak temlik edilmesi”⁶⁷ Şafîî ve Hanbelîlere göre ise “mubah kılınması”⁶⁸ olarak tarif edilen Ariyet (ödünç) akdi, Hanefîlere göre ariyet verenin sükûtu ile

⁶⁰ Bkz. Serahsî, c. X, s. 58; Zerka, s. 340; Sedlân, s. 188, 1095; Zuhayli, *el-Kavâidü'l-fikhiyye*, c. I, s. 166.

⁶¹ Bkz. *el-Mevsû'atü'l-fikhiyye*, “Vedî'a”, c. XXXXIII, s. 5.

⁶² İbn Abidin, *Reddü'l-muhtâr*, c. IV, s. 482; Süleyman Hasbi, s. 177.

⁶³ Zerka, s. 340.

⁶⁴ Zuhayli, *el-Kavâidü'l-fikhiyye*, c. I, s. 166.

⁶⁵ İbn Abidin, *Nüzhetü'n-nevâzir*, s. 182; *Mecelle*, madde 773.; Ali Haydar, c. I, s. 147; Dessûkî, c. III, s. 419.

⁶⁶ Zerkeşî, c. II, s. 207.

⁶⁷ Serahsî, c. XI, s. 133; Dessûkî, c. III, s. 433.

⁶⁸ Şirbînî, c. III, s. 313; Buhûtî, c. IV, s. 62.

gerçekleşmez.⁶⁹ Bir kişi diğerinden bir eşyayı ariyet olarak istese, sahibi de sussa, bunun üzerine o eşyayı alıp gitse gasıp olarak değerlendirilir.⁷⁰ Şafilere göre sahih olan görüş budur. Bu görüş sahiplerine göre, konuşan bir kimseden izin veya talebe cevap niteliğinde “Bunu sana ariyet olarak verdim.” ve benzerleri bir sözün çıkması şarttır. Diğer görüşe göre lafız şart değildir.⁷¹

Hukuk kitaplarımızda emanet olarak kabul edilip, onun hükümleri uygulanan ilginç bir mesele ile karşılaşmaktayız. Hanefî, Şafiî ve Hanbelî mezheplerine göre bir kişi ihramda olan bir kimsenin saçını tıraş etse, o kimse de engel olmaya gücü yettiği halde sussa, bu susması izin olarak değerlendirilir. Bundan dolayı ceza olarak fidye vermesi gerekir.⁷² Bu mezheplere göre saç, kişinin elinde vedîa veya ariyet kabilinden emanettir. Her iki takdirle de onu, zarar verecek şeylerden koruması gerekir.⁷³ İhramlı bir kişiye koku sürülmesi de bu şekilde değerlendirilir, susup engel olmazsa fidye vermesi gerekir.⁷⁴

4. Sulh Üzerine Sükût

Fıkıh terimi olarak sulh, “fertler arasındaki mevcut bir anlaşmazlığın karşılıklı rıza ile ortadan kaldırılmasını konu alan akit veya görülmekte olan bir davanın anlaşmayla sona erdirilmesi”⁷⁵ anlamında kullanılır. İslam hukukçularına göre sulh üç kısma ayrılır: İkrardan sonra sulh, inkârdan sonra sulh ve sükût üzerine sulh. Sükût durumunda sulh: Aleyhine iddiada bulunulan kimsenin, iddia sahibinin iddiasına inkâr veya ikrar şeklinde icabet etmekten kaçınarak susması, bunun üzerine iddia sahibine iddiasından vaz geçmesi

⁶⁹ İbn Abidin, *Reddû'l-muhtâr*, c. V, s. 677.

⁷⁰ *Mecelle*, madde 805.

⁷¹ Bkz. Ebu Zekeriyya Muhyiddin en-Nevevi, *Ravdatü't-talibîn ve 'umdetü'l-müftîn* (thk. Züheyr eş-Şâviş), I-XII (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1412), c. IV, s. 430; Şirbîni, c. III, s. 318.

⁷² Kâsânî, c. II, s. 193; Suyûtî, s. 142.

⁷³ Zerkeşî, c. II, s. 207; Buhûti, c. II, s. 422; Zuhaylî, *el-Kavâidü'l-fikhiyye*, c. I, s. 166.

⁷⁴ Buhûti, c. II, s. 423.

⁷⁵ Fahrettin Atar, “Sulh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA) (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009)*, c. XXXVII, s. 481.

karşılığında bir bedel ödeme şeklinde yapılan sulhtur.⁷⁶

Şafiî ve Hanbelîlere göre sükût üzerine sulhun hükmü, inkâr üzere sulhun hükmü gibidir. Sulh yapılan mal, müddei hakkında bir satış, münkir hakkında ibradır.⁷⁷ Hanefiler de bunun benzerini söylemişlerdir: “İnkâr veya sükût üzerine sulh müddeî hakkında bir mu’âvede, müdde’a aleyh hakkında ise yeminden kurtuluş ve münazaayı kesmedir.”⁷⁸ Malikîlerde tercih edilen görüşe göre sulhta sükût, ikrar hükmündedir, ancak ikrarda aranan şartlar burada aranmaz. Mu’âvede hükmü muteber olup, hibe, kira ve satım akdinde ikrar durumunda geçerli olan konular burada da geçerlidir.⁷⁹

Burada sükûta anlam yüklenmesi, olayın çözüme kavuşturulması amacıyla. Kişiler arasındaki husumetin devam etmemesi, sürecin uzamaması düşüncesiyle taraflar sulh yoluyla uzlaştırılmakta, iddia konusu olan mesele de karşılıklı rızayla bir sonuca bağlanmaktadır. Ancak, dava sonunda sulh ile iddia edilen konu düşse de; fakihlerin, inkâr veya sükûta dayalı sulhta haksız olduğunu bilen kişinin davalıdan onun gönül rızası olmaksızın aldığı bedelden diyâneten sorumlu olduğu belirtilmektedir.⁸⁰

5. İcârede Sükût

Kiralama akdi olarak ifade edilen icâre akdinde sükût, Hanefilere göre kabul ve rıza sayılır. Ev sahibi kiracısına “Şu kadara otur ya da çık.” dese, müstecir de sussa ve oturmaya devam etse, ev sahibinin istediği bedele razı olmuş evi kiralamış sayılır. Diğer şekli ile ev sahibi kiracısına “Yüze otur.” dese, kiracı da “seksene” dese, bunun üzerine ev sahibi sussa ve kiracı oturmaya devam etse, seksen lira kira vermesi

⁷⁶ Serahsî, c. XX, s. 139; Dessûkî, c. III, s. 311, 419; Şirbîni, c. III, s. 165; *Mecelle*, madde 1535.

⁷⁷ Remlî, c. IV, s. 387; Buhûtî, c. III, s. 397.

⁷⁸ *Mecelle*, 1535, 1549. maddeler; Kâsânî, c. V, s. 11.

⁷⁹ Dessûkî, c. III, s. 309, 311; Huraşî, c. VI, s. 4.

⁸⁰ Bkz. Atar, “Sulh”, c. XXXVII, s. 483.

gerekir. Ev sahibin bu durumda susması, kabul olarak değerlendirilir.⁸¹ Bu meseleye benzer olarak çoban, sürü sahibine “Ben senin verdiği ücrete razı değilim. Şu kadar istiyorum.” dese, hayvanların sahibi de sussa ve çoban hayvanları olatmaya devam etse, bu durumda sürü sahibinin çobanın istediği meblağı ödemesi gerekir.⁸²

Görüldüğü gibi icâre konularında örfe göre ve işin mahiyeti gereği sükût, rıza ve kabul anlamı taşımaktadır. Teklif edilen ücreti diğer taraf sükût ile karşılamakta, devam eden durumdaki hali, itiraz etmemesi ise onayladığı ve kabul ettiğini göstermektedir.⁸³ Eğer kişiler yapılan teklife razı olmasaydı susmaz, itiraz eder ve bunu yapacakları eylemleriyle açıkça ifade ederlerdi. Birinci durumda kiracı evi boşaltır, ikinci durumda ev sahibi kiracısını çıkartır ve üçüncü durumda mal sahibi çobandan işi bırakmasını ister yeni bir çoban tutardı. Konunun bu şekilde sonuçlanmaması rızalarının bulunduğu işaret eder.

Hukuken tarımsal bir kiralama işlemi olarak değerlendirilen Müzâra'a akdinde, ekilecek şeyin önceden belirlenmesi gerekir. Bir kişi tarladan çıkan mahsulde ortak olmak üzere tarla sahibi ile anlaşsa, ama ne ekeceğini konusunda sükût etse akit fasit olarak kurulmuş olur, feshedilmesi gerekir. Çünkü Müzâra'a akdi bir kira akdidir, ücretin konuşulmaması, sükût edilerek meçhul bırakılması akdi ifsâd eder. Kiralayan oraya bir şeyler ektikten sonra tarla sahibi ekilen şeyi öğrense ve sükût etse, ücret belirlendiği için akit sahihe dönüşür, akit lazım olur, artık kiraya veren için fesih hakkı kalmaz.⁸⁴

6. Vekâlette Sükût

Mezheplerin farklı bakış açılarına göre vekâlet tanımları bulunmaktadır. Ancak tariflerdeki ortak nokta, kişinin bir tasarruf

⁸¹ Mecelle, madde 438.

⁸² İbn Abidin, *Nüzhetü'n-nevâzir*, s. 182; Ali Haydar, c. I, s. 146.

⁸³ Zuhayli, *el-Kavâidü'l-fikhiyye*, c. I, s. 163.

⁸⁴ Kâsânî, c. VI, s. 177; Zerka, s. 341; Zuhayli, *el-Kavâidü'l-fikhiyye*, c. I, s. 163.

konusunda başka birisini kendi yerine ikame etmesinden ibarettir.⁸⁵ Rükünü, icâb ve kabuldür. Burada icâb ve kabul, lafız ve vekâlete delalet eden her bir fiil ile gerçekleşir,⁸⁶ ancak sükût ile gerçekleşmesinde görüş ayrılığı bulunmaktadır.

Hanefî, Şâfiî ve Hanbelilere göre vekâlette sükût “icap” olarak kabul edilmez. Malikilere göre bu konuda bir örf var ise, onun zorunlu sonucu olarak sükût icap olarak değerlendirilir.⁸⁷ Mesela bir kişi, kız kardeşi ile aralarında ortak bir mülkiyetin kiraya verilmesini üstlense, kardeşi sükût ettiği halde yıllarca kirayı kabz ederek kız kardeşine payını verse, sonra aralarında bir anlaşmazlık ortaya çıkınca söz onundur. Çünkü örfе göre onun vekili konumundadır, sükût ederek adeta “Aramızdaki ortak mülkiyeti benim adıma da çalıştır.” demek istemiştir. Aynı şekilde kişinin, hanımının malında zulüm ve haksızlığı olmadan tasarrufu da bu şekilde değerlendirilir.⁸⁸

Hanımın, eşinin yapmış olduğu tasarrufları sükût ile karşılması, rızasının bulunduğuna işaret eder. Örf ve âdet gereği kadınların ev işleri ile ilgilenmeleri ve hayâli olmaları nedeniyle ticari konularda çekingen bir tavır sergilemeleri onları çarşı pazardan uzak tutmuştur. Bu nedenle kadınların yapamadığı bu işleri en yakınları olan erkekler, onlar adına yapmaya başlamış, böyle bir örf oluşmuştur. Ancak bu konuda sükût, bir korku ve çekinmeden kaynaklanmış olabileceği için istismara yol açabilir. Zaman ve bölgelere göre değişen örf âdet sonrasında, çoğunluğun görüşü olan kadınların rızalarını açık bir şekilde ifade etmeleri daha uygun görülmektedir. Yapılan işlemlerin kayda geçirilmesi ve devlet kontrolünün sağlanması ile bu konuda ortaya

⁸⁵ Farklı vekâlet tanımları için bkz. *el-Mevsû'atü'l-fikhiyye*, “Vekâlet”, c. XXXXV, s. 5; Zuhayli, *Fikhü'l-İslâmî*, c. V, s. 72.

⁸⁶ İbn Abidin, *Reddü'l-muhtâr*, c. V, s. 509; Dessûkî, c. III, s. 377; Şirbînî, c. III, s. 241; Buhûti, c. III, s. 461.

⁸⁷ Bkz. *el-Mevsû'atü'l-fikhiyye*, “Sükût”, c. XXXXV, s. 12.

⁸⁸ Hattâb, c. V, s. 191; Dessûkî, c. III, s. 380; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, b. Muhammed 'Uleyş, *Minehü'l-celîl şerhü Muhtasari Halil*, I-IX (Beyrut: Darü'l-fikr, tsz.), c. VI, s. 369.

çıkabilecek zararlar da önlenmiş olacaktır.

Hanefiler dışındaki hukukçular sükûtu “kabul” olarak değerlendirmemiş, lafız veya kabule delalet eden bir fiilin bulunmasını şart koşmuşlardır.⁸⁹ Hanefiler, müvekkilin icabı üzerine vekilin sükût edip, icraya başlamasını delaleten vekâleti kabul olarak değerlendirmişlerdir. Bundan sonra yapmış olduğu işlemlerde fuzûlî olarak kabul edilmez. Dilediği zaman vekillikten ayrılabilir.⁹⁰

Hukuken belli bir şeyi satın almak üzere vekil tayin edilen kimse, o malı kendisi için satın alamaz. Satın alsa bile o mal müvekkil için alınmış olur. Ancak “Bunu kendim için satın almak istiyorum.” dediğinde müvekkil sussa, sonra vekil o şeyi satın alsa kendisinin olur.⁹¹ Yine Hanefilere göre bir konuda kendisine yetki verilen, sorumluluk yüklenen kimsenin susması da kabuldür. Ancak reddetmesi ile görev ve sorumluluk merdûd olur.⁹² Talakın tefviz edildiği anda kadının sükûtu bu yetkiyi kabul, kadılık ve valilik gibi bir görev teklif edilen kimsenin susması da bu göreve razı olması anlamına gelir.

Kabul anlamında değerlendirilecek sükût ile ortaya çıkabilecek bir zarar, icap olarak değerlendirilecek sükût göre daha azdır. Ancak her iki durumda da bir zarar ortaya çıkabilir. Bununla birlikte bir işin sonucu kendisine bırakılan kimse ile kendisine bir yetki verilen kimse o konuda daha fazla söz sahibidir, konuya hâkimdir. Bu gibi durumlarda sükût, bir tevazu veya şaşkınlık sonucu olarak da ortaya çıkabileceği için sözü sahibine bırakmak, kişinin durumunu, zaman ve şartları düşünerek anlam yüklemek daha uygun görülmektedir.

7. Rehinde Sükût

Hukuken rehin, “bir alacak karşılığında teminat işlevi görmek ve

⁸⁹ Bkz. *el-Mevsû'atü'l-fikhiyye*, “Sükût”, c. XXXV, s. 13.

⁹⁰ İbn Nüceym, s. 178; Süleyman Hasbî, s. 178.

⁹¹ İbn Nüceym, s. 180; İbn Abidin, *Reddül-muhtâr*, c. IV, s. 482; Süleyman Hasbî, s. 178; Ali Haydar, c. I, s. 147.

⁹² İbn Nüceym, s. 179; İbn Abidin, *Reddül-muhtâr*, c. IV, s. 482; Ali Haydar, c. I, s. 149.

gerektiğinde bedelinden bu hakkı tahsil etmek üzere bir malın alacaklı tarafından alıkonulmasını sağlayan bir akit”⁹³ olarak tarif edilmektedir. Fukahanın ittifakıyla icap ve kabul ile münakid olur. Te’atî ile gerçekleşmesinde ihtilaf bulunmaktadır. Şafiilere göre açık, net ve anlaşılır bir lafzın bulunması gerekir.⁹⁴ Diğer mezheplerde ise örfe göre rızaya delalet eden her söz ve fiil ile gerçekleşir. Hanefî, Şafiî ve Hanbelîlere göre kabz ile, Malikîlere göre akdin yapılması ile lazım olur, hüküm ifade eder.⁹⁵

Hanefilere göre rehin akdinde sükût, izin ve rıza ifade etmektedir. Râhin (rehin bırakan), mürtehînin (rehin bıraktığı kimsenin) rehini (rehin bırakılan malı) kabz ettiğini gördüğünde susması, kabza izindir.⁹⁶ Rehin işlemi sonrasında râhin, mürtehînin rehini sattığını gördüğünde susması veya bu durumun tersine mürtehînin, râhinin rehini sattığını gördüğünde susması, satışa rıza olarak değerlendirilir.⁹⁷ Her iki durumda da rehin işlemi sona erer.

Genellikle rehin akdi bir satış sonrasında veya başka bir nedenden kaynaklanan alacağın ödenmesini sağlamak amacıyla yapılır. Taraflar arasında rehin bırakılacak mal ve rehin alma nedeni olan konu gerçekleşmeyince, rehine ne yapılacağı önceden bilinen bir husustur. Hatta bu konuda genel bir uygulamanın olduğu da söylenebilir. Bu nedenle taraflardan birisinin, diğerinin rehine yaptığı işlemi gördüğünde susması, önceden bilinen bir konuda izne delalet etmektedir.

8. Hibede Sükût

Hukuken hibe, hayatta iken bedelsiz ve nafîle olarak mülkiyetin naklini ifade eden bir akittir. Rûknü icap ve kabuldür, kabz ile tamam

⁹³ Halit Çalış, Hasan Hacak, “Rehin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA) (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007)*, c. XXXIV, s. 538.

⁹⁴ Remli, c. IV, s. 235.

⁹⁵ İbn Abidin, *Reddül-muhtâr*, c. VI, s. 479; İbn Kudâme, c. IV, s. 247; Dessûkî, c. III, s. 231.

⁹⁶ İbn Nüceym, s. 181; İbn Abidin, *Reddül-muhtâr*, c. IV, s. 482.

⁹⁷ İbn Abidin, *Reddül-muhtâr*, c. IV, s. 482; Ali Haydar, c. I, s. 146.

olur.⁹⁸ Bu nedenle kendisine hibede bulunulan kimsenin sükûtu kabul olarak değerlendirilmez. Ancak hibe edilen malı teslim alırken mal sahibinin susması, kabza izin olarak kabul edilir.⁹⁹ Bu nedenle İslam hukukçuları, taraflar arasında geçmiş bir muamele bulunduğu için kabz anındaki sükûtun, hükmen önceki muameleye bitişip, icap olarak değerlendirildiğini ve kabul anlamına gelen kabz ile akdin tamam olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁰⁰

Teberru akitlerinden olan hibe, sadaka, hediye ve atıyye'yi de kapsar. Bu tür akitlerde kabz şart olmadığı için kendisine tasadduk edilen, karşılıksız olarak bir şeyler bağışlanan veya lehine vakıfta bulunulan kimsenin susması kabule işaret etmektedir.¹⁰¹ Ancak kendisine bu şekilde ihsanda bulunulan kimsenin açık bir şekilde razı olmaması, durumunda yapılan işlem hüküm ifade etmez.

Aynı şekilde borç sahibinin, alacağını borçlusuna hibe etmesi, onu borçtan ibra etmesi, hibe edilen kimsenin sükûtuyla istihsanen sahih olur, zimmetten borç düşer. Çünkü susma ve o anda reddetmeme, örf ve âdet gereği kabule işaret eder. Eğer o anda kabul etmez, reddederse yapılan hibe geçersiz olur, borç olduğu halde devam eder,¹⁰² ancak ibra edildiği meclis dağıldıktan sonra artık bunu reddetme hakkı bulunmaz.¹⁰³ Ancak Malikiler bu durumda açıkça kabulü şart koşmaktadır.¹⁰⁴

Kişinin bu akitleri yapmaya yöneldiği zamandaki durumu, niyeti, adeta hükmünü ifade etmektedir. Bundan sonra engellemeye gücü yettiği halde kabz anındaki sükûtu, sarih söz gibi izne delalet

⁹⁸ İbn Abidin, *Reddû'l-muhtâr*, c. V, s. 687, 688; İbn Kudame, c. VI, s. 41; Şirbini, c. III, s. 559.

⁹⁹ Kâsânî, c. VII, s. 193

¹⁰⁰ Bkz. Sedlân, s. 190.

¹⁰¹ İbn Nüceym, s. 178, 179; İbn Abidin, *Reddû'l-muhtâr*, c. IV, s. 482; Ali Haydar, c. I, s. 146; Dessûkî, c. IV, s. 99.

¹⁰² İbn Abidin, *Nüzhetü'n-nevâzir*, s. 182; Ali Haydar, c. I, s. 147.

¹⁰³ Serahsî, c. XII, s. 84; Sedlân, s. 189.

¹⁰⁴ Dessûkî, c. IV, s. 99.

etmektedir.¹⁰⁵ Ayrıca hibe, vakıf, sadaka ve bunlara benzer vasiyet, lehine kefalet gibi muamelelerde Allaha yaklaşma maksadı ağır bastığı, icap sahibinin tek taraflı fedakârlığı bulunduğu, sükût edene bir hak sağladığı borç yüklediği için sükût, maslahat icabı kabul olarak değerlendirilmiştir.¹⁰⁶

B. Evlilik ve Nikâh Konularında Sükût

Bir akit olmasına rağmen kendilerine atfedilen önem ve taşıdıkları özellikler nedeniyle muamelât bölümünden ayrı olarak münâkahât başlığı altında incelenen nikâh ve evlilik konuları, sarih lafza en çok ihtiyaç duyulan konulardır. Genel olarak buralarda sükûta bir anlam yüklenmez. Ancak beyana ihtiyaç duyulan yerlerde örf âdet ve maslahatın bulunmasıyla sükût, ikrar ve rıza olarak kabul edilmektedir. Hukuk kitaplarımızda bu şekilde değerlendirilen konular şunlardır:

1. Nikâh Konusunda İzni İstenildiğinde Kadının Susması

Hukukçularımız evlenmemiş kadının nikâhının kıyılması için izni talep edildiğinde susmasının akde izin ve rıza olduğunda görüş birliği içindedirler. Özellikle veliler için kabul edilen bu iznin, evlendirmeden önce veya sonra olması fark etmez.¹⁰⁷ Bu konuda rivayet edilen hadislere dayanmaktadırlar. Bakirenin evlenme konusunda görüşü sorulduğunda hayâsından dolayı susmasının rıza olduğuna dair Rasûlüllah'dan (sav) pek çok hadis rivayet edilmiştir.¹⁰⁸ Çünkü bakirenin o andaki durumu, yani açıkça reddetmesi imkân dâhilinde iken evlenmeye olan arzusunu hayâsından dolayı izhar edememesi,

¹⁰⁵ Zerka, s. 339.

¹⁰⁶ Bkz. Zuhayli, *el-Kavâidü'l-fikhiyye*, c. I, s. 164; Saffet Köse, “Sükût”, c. XXXVIII, s. 52.

¹⁰⁷ İbn Nüceym, s. 178.

¹⁰⁸ Bkz. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *Sahîhü'l-Buhârî I-IV* (Dimeşk-Beyrut: Dârü İbn Kesîr, 1423/2002), Nikâh, 41; Hiyel, 11; Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc, *Sahîhü Müslim*, I-V, (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1412/1991), Nikâh, 9.

rızasına delalet eder.¹⁰⁹ Bu durumda yapılan akit lazım olur. Ayrıca Fukahanın çoğunluğuna göre sessiz bir şekilde ağlaması veya tebessüm ederek gülmesi de sükûtu hükmünde kabul edilmiştir.¹¹⁰

Bu konuda Şafîiler bir sınırlandırmaya giderek susmanın sadece baba ve dede için izin olduğunu kabul etmişlerdir. Diğer akrabalar ve hâkim için ise iki görüş bulunmaktadır.¹¹¹ İzni istenirken reddettiğine dair bir karine veya işaret ortaya çıkarsa yahut sesli bir şekilde ağlarsa buradaki sükût, izin ve rıza olarak itibara alınmaz.¹¹²

Hanefilere göre küçük yaşta (mücbir) velisi tarafından evlendirilen kızın akıl-baliğ olduğunda, bu nikâh kendisine haber verildiğinde susması izin ve rıza;¹¹³ yine kendisi için belirlenen mihrî kabz ederken susması da kabul olarak değerlendirilmektedir.¹¹⁴ Aynı şekilde baba veya başka birisi olsun kendisini evlendiren kimsenin, onun yanında mihrini kabz ettiğini gördüğünde susması -onlara almayı yasaklamamışsa- kabza izin olarak kabul edilmektedir.¹¹⁵

Dulun izin konusunda sükûtu bütün fukaha nezdinde muteber değildir, aksine açık bir şekilde iznini ifade etmesi gerekir.¹¹⁶ Bu konuda hukukçular arasında görüş farklılığı bulunmamaktadır.¹¹⁷ Bir hadisi şerifte “Dul kendi nefsinden haber verir; bakirenin susması,

¹⁰⁹ Serhasi, c. IV, s. 196; Sedlan, s. 188; s. Zerka, 339; s. Burnû, 1095; Zuhayli, *el-Kavâidü'l-fikhiyye*, c. I, s. 163.

¹¹⁰ Serhasi, c. V, s. 4; İbn Abidin, *Reddû'l-muhtâr*, c. III, s. 59; İbn Kudame, c. VII, s. 45; Şirbînî, c. IV, s. 246; Dessûkî, c. II, s. 227.

¹¹¹ Suyûtî, s. 142, Nevevî, c. VII, s. 55; Remlî, c. VI, 228-232; Şirbînî, c. IV, s. 247.

¹¹² Zerkeşi, c. II, s. 206, 207.

¹¹³ Serahsi, c. V, s. 3. Yukarıda ayıp muhayyerliğinde anlatıldığı gibi haber veren kimsenin adil veya fasık olmasının hükme etkisinde Hanefî imamları arasında görüş farklılığı bulunmaktadır. İmam Ebû Hanife'ye göre haber veren kimsenin adil olması gerekir. Fasıkın haberinde susma, rıza olarak kabul edilmez. İmameyn'e göre fasık bir kimse de olsa haber verdiği zaman susma, rıza olarak değerlendirilir. (bkz. İbn Nüceym, s. 178.)

¹¹⁴ İbn Nüceym, s. 178.

¹¹⁵ İbn Abidin, *Reddû'l-muhtâr*, c. IV, s. 482; Kâsânî, c. II, s. 240; Zerka, s. 431; Zuhayli, *el-Kavâidü'l-fikhiyye*, c. I, s. 168.

¹¹⁶ Serahsi, c. V, s. 10; İbn Nüceym, s. 179; Suyûtî, s. 142; Şirbînî, c. IV, s. 248; Dessûkî, c. II, s. 227, 228.

¹¹⁷ İbn Kudame, c. VII, s. 44.

rızasıdır.”¹¹⁸ denilmektedir. Hadiste de görüldüğü gibi yalnızca bakirenin sükûtu rıza olarak kabul edilmektedir.

Evlenmemiş kızın sükûtunun rıza ve izin olarak değerlendirildiği bu hüküm, hayâsı baskın olan kızın durumu ve örf âdet göz önüne alınarak verilmiştir. Bu hüküm, örf-âdetin, içinde bulunulan zaman ve şartların değişmesi ile farklılık arz edebilir. Özellikle günümüzde yetişen kızlar, cesaret sahibi olmalarıyla, evlilik gibi kendilerini ilgilendiren önemli bir konuda iradelerini açıkça ifade etmeye başlamışlardır. Bu nedenle kızın ruh hali ve içinde bulunduğu durum göz önüne alınarak sükûtunun ne anlama geldiğine karar verilmelidir.

Fıkıh kitaplarımızda nikâh konusunda erkek bayan farkı olmadan sükûtun, izin ve rıza olarak değerlendirildiği farklı bir örnekle de karşılaşmaktayız. Bir kişi diğer bir kimseyi emri olmadan evlendirse, insanlar da onu tebrik etseler, evlendirilen kimse de bu tebrikleri kabul etse bu, nikâha razı olması anlamına gelmektedir. Çünkü tebriki kabul, icazete delildir.¹¹⁹ Hukuken sonradan verilen icâzet, önceden verilmiş vekâlet hükmünde değerlendirilir.

2. Neseb Konusunda Sükût

İslam hukukçularına göre kadının doğumunda veya tebrik esnasında eşin susması çocuğu kabul ve nesebin ikrardır.¹²⁰ Kişi, çocuğu kutlama ve tebrik süresinde veya doğuma hazırlık için gerekli alet edevat alınırken nefyetse, nefyi sahihtir. Bu müddet geçtikten sonra yapacağı nefiy ise geçerli değildir. Çünkü bu müddet içinde susma, rıza ve nesebin ikrarına delildir.¹²¹ Aynı şekilde Mevla'nın ümmü veledinin doğurmasında sükûtu, çocuğun nesebini ikrar olarak kabul edilir,¹²² cariyesinde kabul edilmez.¹²³

¹¹⁸ İbn Mâce, *Sünen*, Nikâh, 11.

¹¹⁹ İbn Abidin, *Nüzhetü'n-nevâzir*, s. 182.

¹²⁰ Kâsânî, c. III, s. 247; İbn Abidin, *Reddü'l-muhtâr*, c. III, s. 62, c. IV, s. 482.

¹²¹ *El-Mevsûatü'l-fikhiyye*, “Sükût”, c. XXV, s. 141.

¹²² İbn Nüceym, s. 180.

¹²³ İbn Abidin, *Reddü'l-muhtâr*, c. IV, s. 482.

Hukukçular arasında kutlama müddeti konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı Hanefilere göre üç gün, bazılarına göre yedi diğerlerine göre de nifas süresindedir.¹²⁴ Malikilere göre kişi, doğumu veya hamileliği bildikten sonra özürsüz olarak bir gün süresince sussa eşyle lian yapması geçersiz olur, çocuğun nesebi kendisinden sabit olur.¹²⁵ Hanbelilere ve Şâfiîlerin kavli cedîd'ine göre nefyin derhal yapılması gerekir. Çünkü bu, ortaya çıkması kesin bir zararın engellenmesi için meşru kılınmıştır. Reddetmesi imkân dâhilinde iken susması, rıza ve ikrar olarak kabul edilir, bundan sonra nesebi nefyedemez.¹²⁶

Hanbelilere göre bir kişiye nesep isnad edilse ve isnad edilen sussa, işitenler nesebin ona ait olduğuna şahitlik edebilirler. Çünkü bir kişiye çocuğun oldu diye müjde verildiği zaman susması, nesebin ikrarı olarak kabul edilir, artık çocuk onun soyundan sayılır.¹²⁷

Şafiî hukukçulara göre kişiye nesebi bilinmeyen bir çocuktan bahsederek “Bu senin çocuğun mu?” diye sorulduğunda veya bir çocuğun “Ben falanın oğluyum.” dediğinde ikrar ile işaret etmesi veya sükût ile karşılık vermesi durumunda nesebi ondan sabit olur;¹²⁸ “Bu benim oğlumdur.” veya “Bu benim babamdır.” demek arasında bir fark bulunmamaktadır.¹²⁹ Çünkü bu gibi durumlarda kişinin nefyetmesi imkân dâhilinde ve nesebini koruma konusunda hırslı olmasıyla birlikte susması, konuşma olarak kabul edilir ve hali kabule delalet eder.¹³⁰

3. Çeyize Yapılan Masraf

Babanın kızını evlendirirken çeyiz hazırlaması örf âdet haline gelen bir uygulamadır. Bu nedenle anne kızının çeyizi olarak babasının malından bir takım şeyleri verebilir. Bunu gören baba sükût etse,

¹²⁴ Kâsânî, c. III, s. 247.

¹²⁵ Huraşî, c. IV, s. 129; Uleyş, c. IV, s. 283.

¹²⁶ Remlî, c. VII, s. 122; Şirbînî, s. 72; İbn Kudâme, c. VIII, s. 76.

¹²⁷ İbn Kudame, c. X, s. 143; c. VIII, s. 77; Buhûti, c. VI, s. 410.

¹²⁸ Nevevî, c. XI, s. 268; Şirbînî, c. III, s. 305.

¹²⁹ Şirbînî, c. III, s. 306.

¹³⁰ Zerka, s. 340; Zuhayli, *el-Kavâidü'l-fikhiyye*, c. I, s. 164.

hukuken verilen eşyaları kızından geri isteme hakkı yoktur. Aynı şekilde anne kızının çeyizi için âdet haline gelen, normal karşılanan harcama yapsa, bunu bilen baba sussa, sonradan yapılan masrafı anneye tazmin ettiremez.¹³¹ Bu durumda annenin yapmış olduğu hazırlığa babanın susması, izninin olduğuna işaret etmektedir. Ancak baba, bu eşyalar verirken ariyet olarak verdiği dair şahit tutsa, babanın bu delili, örf ve sükût üzerine takdim olunarak dinlenir ve eşya geri verilir.¹³²

Bu konularda sükût, mevcut örfle izin ve kabul olarak değerlendirilmiştir. Çünkü tarafların zarar görmemesi, aksine faydalarına olan bir durum bulunmaktadır. Kıyılan nikâh, nesebin sabit olması ve evlenecek çiftlere çeyiz ile destek olmada yalnızca onlara fayda sağlamakla kalınmaz, aksi durumda ortaya çıkacak zarardan kişiler yanında tüm toplum da etkilenir. Hukuken böyle bir kabul ile ortaya çıkabilecek kötü sonuçlar önlenmiş olmaktadır.

4. Aile İçi Yardımlaşma

Örf âdete göre hanım, ev işlerinde eşine yardım edebildiği gibi ev dışında da yardımcı olabilir. Yapılan yardıma eşin susması, rızasını gösterir. Bu duruma Ali Haydar Mecelle şerhinde şu örneği vermektedir: “Zevcin pamuğunu zevcesi eğerse yahut zevcin ipliğinden zevcesi bez dokusa, zevci de bilip sükût etse, zevc pamuğun veya ipliğin bedelini zevcesine tazmin ettiremez. Zevce dahi yardımcı sayılıp zevcinden ameli mezkûr mukabilinde ücret alamaz.”¹³³ Burada da görüldüğü gibi örf âdet olarak aile içi yardımlaşma olgusu bulunmaktadır. Ayrıca eşin o andaki durumu, sükûtun rıza anlamına gelmesine delalet etmektedir.

C. Yemin Konularına Sükût

Allah ile kul arasında yapılan bir sözleşme olarak kabul edilen

¹³¹ İbn Nüceym, s. 181; İbn Abidin, *Reddü'l-muhtâr*, c. IV, s. 482; Ali Haydar, c. I, s. 146.

¹³² Bkz. Zerka, s. 343-344.

¹³³ Ali Haydar, c. I, s. 148.

yemin konuları, hukuken akit olarak değerlendirilir. Hanefilere göre sükûtun ikrar ve rıza olarak kabul edildiği yerlerde bir kişi, yapmamaya dair yemin etse, bu iş yapıldığında susmasıyla yemini bozmuş olur. Bu konuda fûru kitaplarında verilen örnekleri sıralarsak: “Bakire kız, evlenmeyeceğine dair yemin etse, babası da onu evlendirdiğinde veya nikâh kendisine haber verildiğinde sükût etse yemini bozulmuş olur.”¹³⁴

“Veli, velayeti altındaki kimseye ticaret konularında izin vermeyeceğine dair yemin etse, sonra onu alım satım yaparken gördüğünde sussa, zâhirü’r-rivâye’ye göre yeminini bozmuş olur.”¹³⁵

“Kişi kölesini istihdam etmeyeceğine dair yemin etse, her hangi bir emri olmadan kölesi ona hizmet etse, onu engellemeyip susması ile yeminini bozmuş olur.”¹³⁶

Bu konulara benzer olarak, bir kimseyi evine misafir olarak kabul etmeyeceğine dair yemin etse, sonra o kimse evine misafir olarak geldiğinde veya konakladığında sussa yeminini bozmuş olur. Ancak “Buradan çık.” dediğinde misafir çıkmaktan kaçınsa, bu durumda ev sahibi sussa yeminini bozmuş olmaz.¹³⁷ Çünkü razı olmadığını açıkça ifade etmiştir.

Yemin konuları örfe dayanır. Bu gibi durumlarda sükût, örfe göre rıza ve kabul anlamını taşıdığı için yemin bozulmuş olmaktadır.

D. Diğer Konular

Yukarıda başlıklar altında sayılan konular dışında daha çok Hanefi kitaplarında sükûtun rıza ve onaylama olduğu bazı konular zikredilmektedir. Bu durumlardaki hükümler mezhepler arasında farklılıklar göstermektedir.

Hanefilere göre lehinde ikrarda bulunulan kimsenin susması, ikrar edilen konuyu kabuldür. Yani bir kimse diğer kimse için bir şey

¹³⁴ İbn Nüceym, s. 178; İbn Abidin, *Reddü’l-muhtâr*, c. IV, s. 482.

¹³⁵ İbn Nüceym, s. 179; Kâsânî, c. III, s. 86.

¹³⁶ İbn Nüceym, s. 181; İbn Abidin, *Reddü’l-muhtâr*, c. IV, s. 482.

¹³⁷ İbn Nüceym, s. 179; İbn Abidin, *Reddü’l-muhtâr*, c. IV, s. 482.

ikrar ettiğinde o kişi sükût ile karşılaşsa, bu ikrar onun kabulüne bağlı olmadığından, sükûtu ile o şeyi kabul etmiş sayılır. Fakat o mecliste kabul etmeyip reddetmesi ile ikrarın hükmü kalmaz.¹³⁸ Bu ikrar karşısında sükût, o kişiye bir fayda sağlamakta, zarar vermemektedir. Bu nedenle maslahat icabı sükût, kabul olarak değerlendirilmiştir.

Bir meyyitin iki vasisinden birisi cenazeyi kabristana taşımak için iki hamal tutsa diğeri bunu görüp sussa veya varislerden bir kısmı iki vasinin huzurunda onlar susarken hamal tutsalar caizdir. Başkası için bir şeyi satın alma durumunda olduğu gibi masraf bütün terekeden ödenir.¹³⁹ Fuzulinin tasarrufu olarak da değerlendirilebilecek bu hükümde daha çok örf âdet etkendir. Genel olarak örf göre yapılan bu davranış, sükût ile karşılanmıştır. Bu da rızaya delalet etmektedir.

Bir kimse diğeri bir kimsenin kesmek üzere yatırdığı koyunu kesmeye başlasa, koyun sahibi de onu keserken görse ve sussa, kesmeye izin ve emretmiş sayılır, sonradan tazmin ettiremez.¹⁴⁰ Bu meseleye benzer olarak bir kimse diğeri bir kimsenin ekmek yapmak üzere yoğurduğu hamurunu ekmek yapsa, hamur sahibi de onu bu işlemi yaparken görüp sussa, sükûtu delaleten ekmek yapmaya emir ve izin sayılır. O kimseye hamuru tazmin ettiremez. Ekmek yapan kimse de yardımcı kabul edilerek ücret ödenmez.¹⁴¹ Bu gibi durumlarda toplumda yaygın olarak bir yardımlaşma anlayışı bulunmaktadır. Mal sahibinin sükûtu, yardım talebinin kabulü olarak değerlendirilebilir.

Belirli bir malın alım satımını yapmak üzere kurulmuş bir ortaklıkta, ortaklardan birisi: “Bu eşyayı kendime özel olarak satın almak istiyorum.” dese, bunu işten diğeri ortak da sussa, söyleyen eşyayı satın aldığı anda, her ikisinin ortak malı olmaz.¹⁴² İslam

¹³⁸ İbn Nüceym, s. 179; Süleyman Hasbî, s. 178; Ali Haydar, c. I, s. 148.

¹³⁹ İbn Abidin, *Nüzhetü'n-nevâzir*, s. 182.

¹⁴⁰ Ali Haydar, c. I, s. 147.

¹⁴¹ Ali Haydar, c. I, s. 148.

¹⁴² İbn Nüceym, s. 180; İbn Abidin, *Reddü'l-muhtâr*, c. IV, s. 482; Süleyman Hasbî, s. 179.

Hukukuna göre ortaklık kuran kişiler, şirket konusu olan eşyanın alım satımında bir birinin vekili konumundadır. Bu nedenle satın aldıkları eşya, vekâleten diğer ortak adına da alınmış olur ve şirketin malı sayılır. Bunu özel olarak kendileri için satın aldıklarını iddia edemezler. Ancak müvekkil olarak değerlendirilen ortak, hazır olduğu halde diğeri, eşyayı kendisi için satın aldığını söyler ve müvekkil de susarsa, bu sükût, kabul olarak değerlendirilir ve alınan şey onun olur. Çünkü taraflar arasında akit öncesinde bilinen bir durum gerçekleşmiştir.

Maliki mezhebinde, aralarında ortaklık gibi bir bağ bulunmayan bir kişi arkadaşına ait bir şeye el koyup kontrolüne alsa, o malda on yıl süresince tasarrufta bulunsa, sahibi orada hazır ve bunu bildiği halde bu süre zarfında bir mani olmadan sussa bu, mülkiyeti onu kullanan kimseye nakleder. Bu süre sonrasında sahibi mülkiyet iddiasında bulunsa, delil getirirse de dinlenmez. Bu konuda Rasûlüllâh'tan (sav) rivayet edilen bir hadise dayanmaktadırlar: “Bir kişi, bir şeye on yıl süresince el koysa (onu kullansa), o onundur.”¹⁴³ denilmektedir.¹⁴⁴ Bu süre kesretten kinaye olarak da değerlendirilebilir. Ancak örfe göre bu kadar uzun bir süre susulmaz; sükût, o malın kendisinin olmadığına, diğer kişiye ait olduğuna delalet eder.

Maliki ve Şafii mezheplerine göre, zimmilerden bir kısmı zimmet ahdini bozsa, diğerleri de söz veya fiilleriyle bunu inkâr etmeyip sussalar, onlar hakkında da zimmet ahdi bozulmuş olur.¹⁴⁵ Bu durumda ülkede yaşayan Müslümanlar için bir tehlike söz konusu olabilir. Bu nedenle onlardan Müslümanlara karşı gelebilecek bir tehlikeyi önleme amacıyla sükûtları ikrar ve onaylama olarak kabul edilmiştir.

¹⁴³ Ebû Dâvud Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî, *el-Merâsil* (thk. Şu'ayb el-Arnâût) (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1408), s. 285, (hadis no: 394).

¹⁴⁴ Huraşi, c. VII, s. 242.

¹⁴⁵ Zerkeşi, c. II, s. 206; *Eşbâh*, s. 142; Buhûti, c. III, s. 144; Zuhayli, *el-Kavâidü'l-fikhiyye*, c. I, s. 166.

Sonuç

İslam hukukunda insanların iradelerine herhangi bir şekilde müdahale edilmez. Bu ilke, hayatın farklı yönlerini kapsayan hukuki düzenlemelerde kendini gösterir. Bu nedenle insanların kendi aralarında yapmış oldukları akitlerde, belli kalıplar ve zorlamalar bulunmaz. Tarafların baskı altında kalmadan kendi irade ve rızaları ile anlaşmaları beklenir. Bu nedenle muamele esnasında susan, tepkisiz kalan bir insana hukuki olarak bir söz isnat edilmez. Ancak istisnai olarak bazı durumlarda, yine tarafların menfaati gözetilerek bu sükût, hukuken bir irade beyanı olarak kabul edilmekte, sessiz kalan tarafın yapılan işleme razı olduğu varsayılmaktadır. Bu durumlarda, hukuki bir çözüm, yapılan işlemlerde basitlik ve taraflara kolaylık, sonuçta zarar verecek bir durumun ortaya çıkmasına engel olma amaçlanmıştır.

Çoğunlukla Hanefi mezhebinde karşılaşılan bu uygulama istihsanın bir delil olarak kabul edilmesinden ve kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Bu, diğer mezheplerin sükûtu bir irade beyanı olarak kabul etmedikleri anlamına gelmemektedir. Bu mezheplerde örf âdet ve maslahat delilleri kullanılarak benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Sükûta rıza anlamı verilmesinde hükme delalet eden açık bir nass veya örf âdetin bulunması, muhtemel zarara engel olma, durumun delaleti ve tarafların halet-i ruhiyesi etkilidir. Ayrıca bunlara icap sahibinin tek taraflı fedakârlığı ve sükût edene bir hak, menfaat sağlamasıyla beraber borç yüklememesi de eklenebilir.

Günümüzde de benzer durumlarda bu hüküm uygulanabilir. Ancak kişilerin durumu, işin özelliği ile olayın gerçekleştiği zaman ve mekân göz önünde tutulmalıdır. Hüküm, örf âdete dayanılarak verilmiş ise o gün geçerli olan örf bakılmalıdır. Aksi takdirde faydadan çok zararın ortaya çıkacağı istenilmeyen sonuçlara ulaşılabilir.

Halk arasında yaygın olarak kullanılan, susmanın razı olma anlamına geldiğini ifade eden “sükût ikrardan gelir” şeklindeki

varsayımın geneli kapsamadığı, her zaman ve şartta geçerli olmadığı, ancak bazı özel durumlara mahsus olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Kaynaklar

Ali Haydar, Hoca Emin Efendi Zâde (v. 1353/1935), *Dürerü'l-hükkâm şerhü mecelleti'l-ahkâm*, İstanbul: 1330.

Atar, Fahrettin, “Sulh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, c. XXXVII, s. 481-485.

Bardakoğlu, Ali, “Bey”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992, c. VI, s. 13-19.

el-Buhârî, Alâeddîn Abdülazîz b. Ahmed (v. 730/1329), *Keşfü'l-esrâr şerhü usûli Bezdevî*, I-IV, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1418/1997.

el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil (v. 256/869), *Sahîhü'l-Buhârî*, I-IV, Dımeşk-Beyrut: Dârü İbn Kesîr, 1423/2002.

el-Buhûti, Mansûr b. Yûnus (v. 1051/1641), *Keşşâfü'l-kına' 'an metni'l-ikna'*, I-VI, Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, tsz.

el-Burnû, Muhammed Sıdkî b. Ahmed, *Mevsû'a el-Kavâidü'l-fikhiyye*, I-XII, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1464/2003.

Cevdet Paşa, Ahmed (v. 1312/1895), *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*, İstanbul: Matba'a-i Osmâniyye, 1300/1883.

Çalış, Halit - Hacak, Hasan, “Rehin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007, c. XXXIV, s. 538-542.

Döndüren, Hamdi, “Muâtaât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2005, c. XXX, s. 329-330.

Dönmez, İbrahim Kâfi, “Şüfa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010, c. XXXIX, s. 248-252.

Ebû Dâvud, Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî (v. 275/888), *el-*

Merâsil (thk. Şu'ayb el-Arnâût), Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1408.

ed-Dessûkî, Muhammed b. Ahmed (v. 1230/1814), *Hâşiyetü'd-Dessûkî ale'ş-şerhi'l-kebîr*, I-IV, Dârü'l-fikr, tsz

Gözübenli, Beşir, “Fuzulî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996, c. XIII, s. 239-240.

Hasbî Efendi, Süleyman, *Tafsîl li tavnîhi'l-kavâ'idi'l-fikhiyye ve'l-usûliyye fî evveli'l-mecelleti'l-ahkâmi'l-adliyye*, İstanbul: Matba'a-i Osmâniyye, 1299.

el-Hattâb, Şemsüddîn ebû 'Abdillâh Muhammed b. Muhammed el-Mağribî (v. 954/1547), *Mevâhibü'l-celîl fî şerhi Muhtasari Halîl*, I-VI, Beyrut: Dârü'l-fikr, 1412/1992.

el-Huraşî, Muhammed b. Abdullah (v. 1101/1689), *Şerhü Muhtasari Halîl*, (Hamişinde Adevî, Haşiyesi), I-VIII, Beyrut: Darü'l-fikr, tsz.

El-Mevsûatü'l-fikhiyye, Kuveyt: Vezâratü'l-evkâf ve'ş-şuûni'l-İslâmiyye, 1404/1983.

İbn Abidin, Muhammed Emin b. Ömer (v. 1252/1836), *Nüzhetü'n-nevâzir ale'l-eşbâh ve'n-nezâir* (İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâir* hamişinde), Dımeşk: Darü'l-fikr, 1403/1983.

_____, *Reddü'l-muhtâr ale'ddürri'l-muhtâr*, I-VI, Beyrut: Dârü'l-fikr, 1412/1992.

İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed (v. 241/855), *el-Müsned*, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1421/2001.

İbn Kudame, Ebu Muhammed Muvaffaküddîn Abdullah (v.620/1223), *el-Muğnî*, I-X, Mektebetü Kahire, 1388/1968.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd (v. 273/886), *Sünenü İbn Mâce*, I-II, Beyrut: Dâru ihyâi kütübi'l-Arabî, tsz.

İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrahim (v. 970/1562), *el-Eşbah ve'n-nezâir*, Dımeşk: Darü'l-fikr, 1403/1983.

el-Kâsânî, Alaeddin ebû Bekr b. Mes'ûd (v. 587/1191), *Bedâ'iu's-sanâ'i' fi tertîbi's-şerâi'*, I-VII, Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1406/1986.

Kallek, Cengiz, “Telcie”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011, c. XXXX, s. 397.

Köse, Saffet “Sükût”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010, c. XXXVIII, s. 51-53.

Müslim b. Haccâc Ebü'l-Hüseyn (206-261/821-874), *Sahîhü Müslim*, I-V, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1412/1991.

en-Nevevî, Ebu Zekeriyya Muhyiddîn (v. 676/1277), *Ravdatü't-talibîn ve 'umdetü'l-müftîn* (thk. Züheyr eş-Şâviş), I-XII, Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1412.

er-Remlî, Şemsüddin Muhammed b. Ebü'Abbâs Şihâbüddin (v. 1004/1595), *Nihâyetü'l-muhtâc ila şerhi'l-minhâc*, I-VIII, Beyrut: Dârü'l-fikr, 1404/1984.

es-Sedlân, Sâih b. Gânim, *el-Kavâidü'l-fikhiyyetü'l-kübra ve mâ tefera'a 'anha*, Riyad: Dârü Balansiye, 1417.

es-Serahsî Muhammed b. Ahmed Şemsü'l-Eimme (v. 483/1090), *el-Mebsût*, I-XXX, Beyrut: Dârü'l-ma'rife, 1414/1993.

es-Suyûtî, Abdurrahmân b. Ebî Bekr Celaeddin (v. 911/1505), *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1411/1990.

eş-Şirbînî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed el-Hatîb (v. 977/1569), *Muğni'l-muhtâc ila ma'rifeti meânî elfâzi'l-minhâc*, I-VI, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1415/1994.

'Uleyş, ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed, b. Muhammed (v.1299/1882), *Minehü'l-celîl Şerhü Muhtasari Halil*, I-IX, Beyrut: Darü'l-fikr, tsz.

ez-Zerka, Ahmed b. Muhammed (v. 1357/1938), *Şerhü'l-kavâ'idü'l-fikhiyye*, Dımeşk: Dârü'l-kalem, 1409/1979.

ez-Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedreddin Muhammed b. Abdillâh (v. 794/1391), *el-Mensûr fi'l-kavâ'idü'l-fikhiyye*, I-III, Kuveyt: Vezâratü'l-

evkâf el-Küveytiyye, 1405/1985.

ez-Zuhayli, Muhammed Mustafa, *el-Kavâidü'l-fikhiyye ve tatbîkâtüha fi'l-mezâhibi'l-erba'a*, I-II, Dımeşk: Dârü'l-fıkr, 1427/2006.

ez-Zuhayli, Vehbe, *el-Fikhü'l-İslâmi ve edilletühü*, I-VIII, Dımeşk: Dârü'l-fıkr, 1405.

Künye:

Habergetiren, Ömer Faruk “İslam Hukuku Muamelât Konularında “Sükûta” Rıza Anlamı Verilen İşlemler”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi II**, (2012): 131-165.